

*Not only reading, but partially
understanding.*
Thomas Carlyles kritiek van de kritiek

door

Tom TOREMANS

*Whatever you may think of all that, the clearest and most imperative duty
lies on everyone of you to be assiduous in your reading;
and learn to be good readers,
which is, perhaps, a more difficult thing than you imagine.*
Thomas Carlyle, *On the Choice of Books*.¹

Summary

This contribution counts as a preliminary to a careful rereading of Thomas Carlyle's ethical and political engagement of literary discourse. Starting from Paul de Man's critique of aesthetic ideology, an alternative constellation of Carlyle's texts will be argued, taking the dynamic presence of the aesthetic ideology as primary criterion. Carlyle's *Heroes* is then read as a rhetorical recuperation from an incisively critical moment in his performative aesthetic critique of *Sartor Resartus*, which in its turn is prepared by the philosophical investigation into the category of the aesthetic in the early essay "The State of German Literature". In the latter, it is primarily Carlyle's failure to posit Kant's Critical Philosophy as the ultimate legitimisation of his transcendental aesthetics and his eventually aporetic critique of the mystical act of reading which establish the complex rhetorical condition of his writing as dynamically dealing with aesthetic ideology. Finally, some suggestions will be made concerning the relevance of Carlyle's writing for literary theory and his position within the Victorian tradition.

1. DE BELOFTE VAN CARLYLES ONVERTEERBARE SCHRIJVEN

Voor de hedendaagse literatuurwetenschapper lijkt het niet erg veelbelovend om het massieve en complexe werk van Thomas Carlyle te (her)lezen. Zoals René Wellek het onverbloemd verwoordt in zijn *History of Modern Criticism*:

1. Geciteerd door Axon 188.

[T]here is abundant evidence of Carlyle's recommending the use of brute force against the oppressed and glorifying the ruthless and unscrupulous wielders of power. Besides, Carlyle's style militates against any revival of his writings. (92)

Beide obstakels – Carlyles vermeende proto-fascisme en zijn stilistische extravagantie – hebben de receptie van Carlyles werk tot ver in de twintigste eeuw bepaald en hebben geleid tot strenge veroordelingen van zijn ideologisch verval en/of zijn ongebreidelde estheticisme. Bovendien heeft deze dubbele veroordeling een biografisch narratief gegeneerd dat aan de interpretatie van Carlyles werk een zekere coherentie verleent: Carlyle evolueert van beloftevol esthetisch criticus naar een climax als profeet en sociaal criticus van de vroeg-industriële Britse samenleving, om uiteindelijk te eindigen als uiterst repetitief en hoogdravend ultra-conservatief.² Als structurerend principe van dit narratief fungeert Carlyles moralistische intentie, die hem steeds verder van het esthetische drijft, tot op het punt van de volledige overgave aan dramatische retoriek en een doorgedreven politiek cynisme. De beslissende breuk wordt overeenkomstig gesitueerd in zijn uiteindelijke falen als esthetisch criticus en zijn daaropvolgende profetische wending, waarbij het historische feit en de morele deugd tot doelen op zich worden en het literaire discours alle autonomie verliest in het licht van de urgentie van een morele en sociale crisis waarin de Britse industriële samenleving zich bevindt. Het biografische narratief structureert Carlyles werk als een niet-ingeloste belofte: de esthetische kritiek en het filosofisch onderzoek naar het wezen van de literatuur worden vroegtijdig afgebroken en gaan restloos op in een didacticisme dat aan deze fundamentele vraagstelling voorbijgaat. Carlyles literair-theoretische relevantie situeert zich dan ook voornamelijk in zijn exemplarische status als falend literair criticus die de literatuur misbruikt voor verdachte ideologische doeleinden. Deze relevantie wordt programmatisch bepleit door Wellek:³

From a strictly literary critical perspective, one must deplore that Carlyle chose the path of virtue: the shift to biography, didacticism,

2. De drie stadia bereiken hun climax respectievelijk in *Sartor Resartus* (1833-1834), *Past and Present* (1843) en *Latter-Day Pamphlets* (1850). Voor een uitstekende schets van Carlyles intellectuele ontwikkeling, zie Le Quesne.

3. Het is zonder meer Welleks verdienste Carlyle consequent beschouwd te hebben als protagonist binnen de negentiende-eeuwse Angelsaksische literair-kritische traditie en haar verhouding tot de Duitse Romantiek. De bespreking van Carlyle in zijn *History* is een verlengde van zijn veel vroegere interpretaties van Carlyles esthetische kritiek in *Confrontations en Kant*.

moralism, and the criterion of 'sincerity' have not advanced the cause of criticism. Carlyle's temporary adoption of the creed of historicism and of German romantic symbolism brought him much closer to an understanding of poetry. But on the other hand, one should recognize that Carlyle's moralism was basic to his personality [...]. Carlyle's harsh dualism of good and evil in man, his recognition of catastrophes and cataclysms in history, and even his worship of lived experience as 'fact' represents a view of the world (and thus of art) that must be faced in order to be refuted. (110)⁴

Tegelijk echter lijkt Carlyle deze confrontatie te overleven en zich met een dwingender kracht op te dringen aan de hedendaagse literatuurwetenschap. Het feit dat Carlyle een uiterst marginale positie inneemt in het hedendaagse debat over de morele en/of sociale dynamisering van het literaire discours lijkt niet uitsluitend te wijten aan zijn ideologische of stilistische onzuiverheid, maar tevens aan een dreigender statuut van de Carlyleaanse tekst. Zo suggereert G.B. Tennyson in zijn bibliografisch overzicht van Carlyle-studies in 1973 dat

we still have not fully mastered the vocabulary to express the necessary kind of reading that a style like Carlyle's requires and finally that in some instances Carlyle *wanted* to be unpalatable. (85)

De belofte van Carlyles schrijven treedt buiten haar grenzen: de niet-ingeloste belofte van zijn eigen esthetische inzicht wordt tevens de belofte waartoe zijn schriftuur (gemeenzaam het 'Carlylese' genoemd) de literatuurwetenschap dwingt, nl. de belofte om een "kind of reading" na te streven die zou voldoen om een letterlijk residu te vinden dat zich achter het figuratieve exces – waarin Carlyles schriftuur zich hardnekkig lijkt op te houden – zou

4. Het is enigszins ironisch – en symptomatisch voor de conditie van Carlyles schriftuur zoals die zal beargumenteerd worden – dat Wellek Carlyles niet-ingeloste literair-kritische belofte tegelijk opvoert als een moralistische hypostasering van het biografische en dit falen uiteindelijk biografisch verklaart als "basic to his personality". De hardnekkigheid waarmee het biografische zich opdringt als verklarend principe voor Carlyles ideologisch verval doet zich in de interpretatie van zijn werk gelden met een kracht die evenredig is aan de kracht waarmee het Carlyles profetische wending drijft. Een recenter voorbeeld van deze hardnekkigheid doet zich voor in Timko, die vertrekkend vanuit de vaststelling dat "[t]oo often critics have sought out either the thought or the art of Carlyle instead of attempting to perceive how he himself valiantly sought to combine the two" (xi-xii), een biografische interpretatie van Carlyles falen bepleit en stelt dat deze biografische interpretatie "the very essence of his Victorianism" (xii) uitmaakt. Timko suggereert op die manier dat de herbeschouwing van Carlyle, zoals die in deze bijdrage beargumenteerd wordt, tevens een problematisering inhoudt van zijn literair-historische statuut als overgangsfiguur tussen Romantische en Victoriaanse literatuur.

schuilhouden.⁵ Zoals Tennysons suggestie van Carlyles intentionele onverteerbaarheid echter al aangeeft, blijft de biografische lezing zich opdringen, al was het maar als duiding van Carlyles *intentie* om onleesbaar te zijn. Er is dus, ondanks de belofte van een gepaste “kind of reading”, meer aan de hand.

Dat Carlyle zwaar op de maag van de hedendaagse literatuurwetenschap blijft liggen en zich vanuit zijn uiterst marginale positie lijkt op te dringen met een kracht die omgekeerd evenredig is aan die waarmee hij geklasseerd wordt als exemplarisch falend criticus, blijkt uit de hernieuwde interesse voor zijn werk vanuit een literair-theoretisch standpunt, waarbij Carlyles programma een actievere rol krijgt toebedeeld en zijn onverteerbaarheid als symptomatisch wordt beschouwd voor een conditie waaraan tevens de literatuurwetenschap zelf participeert. Voorbeelden van deze literair-theoretische recontextualisering zijn Geoffrey Hartmans erkenning van Carlyle als “a genuine precursor of the philosophical critics of today [who] could evoke Heidegger and Derrida” (123-124) en J. Hillis Millers omschrijving van *Sartor Resartus* als “one of the noisiest books among the classics of English literature”, bovendien “of great interest, among Victorian works, for contemporary narrative theory.” (304-305)⁶ Millers pleidooi voor Carlyles literair-theoretische relevantie concentreert zich op de radicale crisis die *Sartor Resartus* ondermijnt in de ambitie van het werk om tot een filosofische kritiek van het esthetische te komen en de legitimiteit van het symbolische discours te garanderen. Precies in de mate dat *Sartor* er niet in slaagt om het symbool als representatie van de Goddelijke Idee te duiden, wordt het boek *zelf* onleesbaar omdat in dit falen tevens zijn figuratieve schriftuur wordt gedeconstrueerd. *Sartor* presenteert zich op die manier als een *performatieve* kritiek van het esthetische principe.

If, for Carlyle, the highest cannot be spoken of in words, and if the aim of *Sartor Resartus*, which is precisely words, words on the page to be read, and by no means simple gestures, is to speak of the

5. Als meest ambitieuze poging om tot een dergelijke lezing van *Sartor* te komen, geldt Tennysons *Sartor Called Resartus*, waarin hij een structuralistische analyse van de stijl en genese van het werk nastreeft (voornamelijk in navolging van Levine). Voor een toepassing van deze “kind of reading” op Carlyles overige werken zie LaValley. LaValleys studie is zonder meer de aanleiding geweest voor recente literair-theoretische dynamisering van Carlyles schriftuur (door o.a. Hartman en Miller).

6. Andere interessante lezingen van Carlyles relevantie voor de hedendaagse literaire theorie zijn Findlays comparatieve retorische analyse van Paul de Man en Carlyle, en Isters lezing van *Sartor* in de context van de postkoloniale studies.

highest, which clearly *is* its aim, then that speaking must necessarily be of the most oblique and roundabout sort. It must be a speaking which, in one way or another, discounts itself in its act of being proffered. (308)

De uiteindelijke onleesbaarheid van *Sartor Resartus* is het gevolg van de onmogelijkheid om zijn eigen figuratieve exces (zijn eigen symbolen) filosofisch te legitimeren in het esthetische principe dat geldt als de onproblematische transfer tussen de bovennatuurlijke Idee en de fenomenale werkelijkheid, waarbij de taal als fenomenale representatie van een betekenis geldt.

De niet-ingeloste belofte die de literatuurwetenschap in Carlyle leest neemt in deze context steeds dreigender vormen aan: de literatuurwetenschap participeert, in haar lezing van Carlyles werk, aan een conditie die zich in dit werk in een fundamentele crisis bevindt, nl. de kritiekloze en noodzakelijke vooronderstelling van het fenomenologische karakter van de figuratieve taal. De mate waarin deze referentialiteit *onderwerp* is van Carlyles profetische programma, is de mate waarin het esthetische principe dat eraan ten grondslag ligt aan een filosofische kritiek wordt onderworpen. De conditie waaraan Carlyle en zijn lezer participeren is die van de 'esthetische ideologie', zoals bekritiseerd in het latere werk van Paul de Man. Een korte (enigszins programmatische) uitweiding is noodzakelijk om de Mans kritiek van de esthetische ideologie te activeren als referentiekader van de herbeschouwing van Carlyles profetische programma.

2. DE KANT VAN MATTHEW ARNOLD? PAUL DE MANS KRITIEK VAN DE ESTHETISCHE IDEOLOGIE

Als de Mans meest programmatische formulering van zijn kritiek van de esthetische ideologie geldt "Kant and Schiller", het typoscript van één van zijn *Messenger Lectures* uit 1983 dat postuum gepubliceerd werd in *Aesthetic Ideology*. Verwijzend naar zijn lezing van Kants derde Kritiek⁷ als het ultieme falen om zijn

7. "Phenomenality and Materiality in Kant", eveneens opgenomen in *Aesthetic Ideology*. Het zou ons te ver leiden om hier verder op de Mans kritiek in te gaan. Zie hiervoor Warminski's inleiding op *Aesthetic Ideology* en de bijdragen van Warminski, Miller en Derrida in Cohen. Als achtergrond bij de architectonische structuur van Kants kritieken en de cruciale functie van het esthetische, zie Deleuze, Derrida en – het minder bekende, maar zeer inspirerende – Nancy. Voor een interessante contextualisering van de Mans kritiek van de esthetische ideologie binnen de Victoriaanse esthetiek, zie Loesbergh. Gasché biedt tevens een kritische beschouwing van de Mans lezing van Kant (en andere teksten uit de filosofische traditie).

filosofische systeem af te sluiten aan de hand van de categorie van het esthetische, formuleert de Man het volgende programma:

[I]f indeed there is any truth at all in the way in which I suggested that Kant can be read to you two days ago, then Kant's statement is a very threatening one, both for the sake of philosophy and for the relationship between art and philosophy in general. So something very directly threatening is present there [...]. So there is a regression, an attempt to account for, to domesticate the critical incisiveness of the original. And that then leads to texts like those of Schiller, which undertake to do just that. Out of a text like Schiller's *Letters on Aesthetic Education* [...] a whole tradition in Germany – in Germany and elsewhere – has been born. (130)

Deze 'traditie' is die van de esthetische ideologie, waarbij het esthetische geherwaardeerd wordt als een exemplarische categorie die mede de referentialiteit, de fenomenologische representativiteit van de figuratieve taal garandeert. De radicale consequenties van deze kritiek voor de literatuurgeschiedenis kunnen niet overschat worden. Enigszins schandaliserend merkt de Man op dat

[o]ne could say [...] that in the reception of Kant, in the way Kant has been read, since the third *Critique* – and that was an occurrence, something happened there, something occurred – that in the whole reception of Kant from then until now, nothing has happened, only regression, nothing has happened at all. Which is another way of saying there is no history [...], that reception is not historical, that between reception and history there is an absolute separation [...]. The event, the occurrence, is resisted by reinscribing it in the cognition of tropes, and that is itself a tropological, cognitive, and not a historical move. (134)

De Mans disjunctie van receptie en geschiedenis eindigt in een radicale disjunctie van geschiedenis en temporaliteit ("History [...] has nothing to do with temporality" (133)), die een afgeleide is van zijn kritiek van de categorie van het esthetische die elke leesact mogelijk maakt en tegelijk confronteert met haar eigen onmogelijkheid. De absolute scheiding van receptie en geschiedenis kan als volgt worden geduid: de echte gebeurtenis is die van de disarticulatie van het esthetische in Kants kritische project die zich iteratief opdringt in en tijdens de leesact. Wat van deze disarticulatie terugdeinst, is niet historisch, in de zin dat het niets doet gebeuren, behalve de herhaling van recuperaties die precies het gevolg zijn van de radicale crisis van Kants derde kritiek. Deze recuperaties zijn niet historisch, maar *ideologisch*: ze herinstalleren als onprobleematisch de passage van de linguïstische naar

de natuurlijke werkelijkheid. Dit is precies wat in Schiller gebeurt: Schiller keert zich af van de filosofisch-kritische draagwijdte van Kant, hertaalt het esthetische in tropologische termen en garandeert zo de passage tussen kennis en ethiek, een passage die de ethische dynamisering van het literaire discours mogelijk maakt.

De Man spreekt dan ook van een 'traditie' in de zin dat de esthetische ideologisering zoals die in Schillers lezing van Kant plaatsvindt geen alleenstaand gegeven is en zich herhaalt tussen andere protagonisten van de filosofisch-kritische traditie, zoals Heidegger en Derrida, Schopenhauer en Nietzsche, Kleist en Schiller.⁸ De Man suggereert vervolgens eenzelfde patroon in de Britse receptie van Kants kritische filosofie en stelt zich daarbij de volgende vraag: "Matthew Arnold, for instance, is very Schillerian. Who would be the equivalents, who would be the Kant of Matthew Arnold?" (131) Hoewel Carlyle nergens in het werk van de Man figureert, dringt hij zich niettemin op als kandidaat voor een nauwkeuriger lezing vanuit deze kritiek van de esthetische ideologie.

De Mans werk over het disarticulerende potentieel van de categorie van het esthetische maakt bovendien deel uit van zijn kritiek van de literaire kritiek in *The Resistance to Theory*. In zijn artikelen over literaire theoretici als Riffaterre en Jauss, bijvoorbeeld, toont de Man aan dat beide kritische literatuurbenaderingen (de formalistische kritiek en de hermeneutiek) steunen op een vertrouwen in de stabiliteit van het esthetische als instantie die de overgang of continuïteit garandeert tussen de formele linguïstische structuren en de betekenis van de tekst (een correspondentie tussen poëtik en hermeneutiek), m.a.w. de literaire tekst willen in stand houden als fenomenologische representatie van een betekenis. Deze fenomenologisering van de tekst als esthetisch object kan echter enkel worden voltrokken ten koste van een systematische ontwijking van bepaalde linguïstische functies (bv. het spel van de betekenaar in Jauss) die aan een dergelijke fenomenologisering weer-

8. Het is belangrijk om in deze context op de radicaliteit van de Mans notie van 'ideologie' te wijzen: de literaire kritiek, die altijd reeds ondergraven wordt door de principiële instabiliteit van de categorie van het esthetische, participeert aan deze ideologisering, hetgeen haar essentiële conditie uitmaakt en geen eenduidige dwaling is. Integendeel, zoals de Man benadrukt: "Don't decide too soon that you are beyond Schiller in any sense. I don't think any of us can lay this claim. Whatever writing we do, whatever way we have of talking about art, whatever way we have of teaching [...] they are more than ever and profoundly Schillerian. They come from Schiller, and not from Kant." (142) Dit geldt, bij uitbreiding, ook voor Carlyle en zijn lezer.

staan en bijgevolg de poging om de literaire tekst tot een kenbaar, esthetisch object te maken, frustreren.

Een herbeschouwing van Carlyles profetische programma en de transcendentale esthetiek die eraan voorafgaat zal dus een dubbel perspectief moeten aannemen om tot een nauwkeuriger inzicht te komen van zijn krachtige verbetering in de marges van de hendaagse literatuurwetenschap. In de eerste plaats zal moeten nagegaan worden in hoeverre de receptie van Carlyles werk berust op een esthetisering van de Carlyleaanse tekst. Ten tweede is er de vraag naar het verzet dat Carlyle tegen een dergelijke esthetisering biedt. Het snijpunt van beide perspectieven zal zich situeren in Carlyles eigen kritiek van de kritiek en zijn complexe pogingen te komen tot de stabiele installatie van de categorie van het esthetische dat aan zijn eigen leesact (zijn kritische werk, zijn hypostasering van het biografische die aan de basis ligt van zijn ethische en politieke engagering van het literaire discours en uiteindelijk uitmondt in zijn heldencultus en politiek conservatisme) ten grondslag ligt. In wat volgt zal worden betoogd dat het verzet dat Carlyles tekst biedt aan de restloze interpretatie niet enkel een afgeleide is van niet-fenomenologiseerbare figuratieve functies (een deconstructie van Carlyles tekst), maar dat de receptie van Carlyles werk onderhevig is aan een doorgedreven kritische conditie van de categorie van het esthetische die aan de kritische intentie van dit werk inherent is.

3. ALLEMAAL DICHTERS: DE PROFETISCHE WENDING IN *HEROES*

Carlyles profetische programma voor de materialistische en utilitaristische degeneratie waarin hij zijn schrijven situeert, is in al haar polemische intensiteit klaar en duidelijk:

Given your Hero, is he to become Conqueror, King, Philosopher, Poet? It is an inexplicably complex controversial-calculation between the world and him! He will read the world and its laws; the world with its laws will be there to be read. (*Heroes* 313)

De Held is hij die de wereld en haar wetten leest. Omdat dit inzicht in de eerste plaats een moreel inzicht is dat zijn handelen leidt, presenteert zijn leven zich als een exemplarische biografie ter opvoeding van de al te pragmatische Brit. Geschiedenis wordt quasi-identiek aan biografie ("History is the essence of innumerable biographies" (*Essays* 82)) en beide ontlene hun openbarende

kracht aan de poëzie. Het poëtische discours krijgt daarbij in de eerste plaats een modellerende functie toebedeeld: het lezen van de werkelijkheid en haar wetten is perfect analoog aan het lezen van de poëtische tekst in de mate dat deze de fenomenologische representatie is van de Waarheid die achter de aan ons verschijnende werkelijkheid ligt. Carlyles profetische schriftuur treedt daarbij op als bemiddelende instantie: iedereen is principieel in staat om in deze Universele Waarheid te delen, op voorwaarde dat we goed (de poëtische tekst en de fenomenologische werkelijkheid) leren *lezen*:

A vein of Poetry exists in the hearts of all men; no man is made altogether of Poetry. We are all Poets when we *read* a poem well. [...] We need not spend time in defining. Where there is no specific difference, as between round and square, all definition must be more or less arbitrary. [...] One who rises *so* far above the general level of Poets will, to such and such critics, seem a Universal Poet; as he ought to do. And yet it is, and must be, an arbitrary distinction. All Poets, all men, have some touches of the universal; no man is wholly made of that. (315)

Poëzie is een relatief begrip in haar absolute karakter: omdat we tenslotte allemaal dichters zijn – “if we read a poem well” – is de literaire canon enkel een arbitraire kwestie die aan goede lezers (en, bijgevolg, dichters) een exemplarische status verleent. Deze passage neemt, in haar ogenschijnlijke eenvoud, een cruciale plaats in in het geheel van *Heroes*: Carlyle is in zijn lineair-progressieve overzicht van de heldenverering doorheen de wereldgeschiedenis⁹ aanbeland bij “The Hero as Poet”, met Dante en Shakespeare als voornaamste protagonisten. Poëzie behoort dus tot het verleden, terwijl ze tegelijk optreedt als ultieme legitimatie van de transfer tussen Waarheid en openbaring. De spanning tussen poëzie als historisch gedetermineerd discours enerzijds, en als a-historische mogelijkhedenvoorwaarde voor de openbaring anderzijds, kristalliseert zich in de categorie van het esthetische. De leesbaarheid van de poëtische tekst staat garant voor de leesbaarheid van de werkelijkheid. Beide zijn bovendien *gegarandeerd* in het esthetische, onleesbaarheid is voorlopig en historisch bepaald. Carlyles profetische schriftuur wordt aldus gedreven door een pleidooi voor de universele geldigheid van het esthetische principe, dat zich echter enkel kan realiseren in een “kind of reading”.

9. Carlyle behandelt achtereenvolgens de Held als God (in de Noorse mythologie), profeet (in de Islam), dichter (Dante en Shakespeare), priester (Luther), ‘man of letters’ (Johnson, Rousseau en Burns) en koning (Cromwell en Napoleon).

In *Heroes* is Carlyles duiding van dit esthetische principe, waarvoor het poëtische model staat, enigszins ontwijkend en teleurstellend:

Nevertheless, you will say, there must be a difference between true Poetry and true Speech not poetical: what is the difference? On this point many things have been written, especially by late German critics, some of which are not very intelligible at first. They say, for example, that the Poet has an *infinitude* in him; communicates an *Unendlichkeit*, a certain character of 'infinitude', to whatsoever he delineates. This, though not very precise, yet on so vague a matter is worth remembering: if well meditated, some meaning will gradually be found in it. (315)

Het wezen van de poëzie ligt ontsloten in het werk van de Duitse critici, mits enige meditatie. Carlyle toont zich echter ongeduldig met deze leesact en schakelt, met een bedrieglijke eenvoud, over naar een metaforische duiding van de poëtische taal: poëzie is muzikaal denken.

Truly, if pressed to give a definition, one might say this as soon as anything else: If your delineation be authentically *musical*, musical, not in word only, but in heart and substance, in all the thoughts and utterances of it, in the whole conception of it, then it will be poetical; if not, not. – Musical: how much lies in that! A *musical* thought is one spoken by a mind that has penetrated into the inmost heart of the thing; detected the inmost mystery of it, namely the *melody* that lies hidden in it; the inward harmony of coherence which is its soul, whereby it exists, and has a right to be, here in this world.

Poetry, therefore, we will call *musical Thought*. [...] See deep enough, and you see musically; the heart of Nature *being* everywhere in music, if you can only reach it. (316)

Carlyle laat zich verleiden tot een definitie, maar definieert niet: de hele passage draait rond de metaforische duiding van de poëzie. Bij gebrek aan een eenduidige (letterlijke) definitie *noemt* hij de poëzie – cursief – *muzikaal denken*, en voegt er zelf nog aan toe "how much lies in that!". De goede lezing verwordt daarbij tot een imperatief: zie diep genoeg, en je ziet poëtisch. De ontwijkende geste in *Heroes* ondubbelt zich en de kracht van het esthetische neemt gigantische proporties aan. In de eerste plaats presenteert het esthetische principe zich als mogelijkheden-voorwaarde voor de historische emanatie van het goddelijke in de visionaire kracht van de held, waaraan we allemaal principieel kunnen participeren. De fenomenologisering van de werkelijkheid gebeurt naar analogie met de poëtische tekst (het esthetische ob-

ject), die vervolgens figuratief geduid wordt – ten koste van een filosofische kritiek van het esthetische principe en leidend tot een imperatief van de goede lezing. Carlyles profetische wending is een *retorische* wending, waarbij de retoriek zichzelf legitimeert in een imperatief van de poëtische lezing, die op haar beurt dient als ultieme garantie van de leesbaarheid van de werkelijkheid. De filosofische kritiek die hieraan voorafgaat, laat zich lezen in de Duitse critici. Maar wat een dergelijke lezing inhoudt – en of ze zonder meer mogelijk is – wordt ontweken in een kritiekloze en retorische wending die elke leesbaarheid (van de poëtische tekst, de filosofische kritiek, de werkelijkheid) radicaal veronderstelt. Ten koste van de poëzie, en ter legitimatie van de profetische schrijftuur.

Deze strategische ontwijking markeert Carlyles profetische wending, die het resultaat is van de uiteindelijke verzadiging van zijn esthetische kritieken en creaties (het ongepubliceerde *Wotton Reinfred* en *Sartor Resartus*) uit de twee vorige decennia en zal exploderen in de massieve biografieën van de jaren veertig en vijftig (*Cromwell* en *Frederick the Great*). Carlyle evolueert van Fictie naar Feit, van estheticisme naar historische kritiek, van literatuur naar moraliteit. Meer dan een stopzetten van een transcendentiaal-esthetisch project in het licht van een dringende historische en sociale crisis, wordt deze wending gerechtvaardigd als een historische noodzakelijkheid, een retorische wending opgedrongen door de onpoëtische tijd waarin Carlyle schrijft.

[A]ll art is but a reminiscence now, [...] for us these days *Prophecy* (well understood) not Poetry is the thing wanted; how can we sing and paint when we do not yet believe and see? [...] Now what under such point of view is all existing Art and study of Art? What was the great Goethe himself? The greatest of contemporary men; who however is not to have any follower, and should not have any. (*Letters* II, 123)

De poëtische tijden zijn *nog niet* aangebroken, de negentiende-eeuwse Brit heeft een profetische retor nodig voor de dichter zijn intrede kan doen. Carlyles ontwijking van de (Duitse) esthetische kritiek en de duiding van het poëtische is in deze context niet langer een kwestie van ongeduld, maar een toegift aan zijn publiek, dat (voorlopig) niet beter kan weten. De goede lezer kan enkel bevolen worden, zal een sprong moeten maken naar een geloof in het idealistische dualisme tussen Waarheid en fenomenologische representatie, naar een esthetisch idealisme dat zich a posteriori, na de goede lezing, aan hem zal openbaren. Voor een transcen-

dentale esthetiek is het te vroeg (en niet te laat, zoals de traditionele lezing van Carlyle profetische wending veronderstelt).

De profetische wending van *Heroes* en de kritiekloze installatie van de categorie van het esthetische, situeert de poëzie, als model voor de leesbaarheid van de werkelijkheid, in verleden en toekomst en impliceert haar eigen voorlopigheid. De wending voltrekt zich retorisch als de figuratieve duiding van het esthetische, ten koste van een filosofische kritiek die, na enige meditatie, kan gevonden worden in de Duitse kritiek. De mate waarin deze wending een ontwijking¹⁰ is van Carlyles filosofische kritiek van de Duitse kritiek – de impliciete erkenning is van een falen – is de mate waarin zijn esthetische ideologie vanaf de jaren dertig ondergraven wordt door zijn eigen reflecties omtrent de mogelijksvoorwaarden van elke ethische dynamisering, ook en vooral de profetische. De plaats van deze disarticulatie is Carlyles literair-kritische praxis, en meer in het bijzonder het essay “The State of German Literature”, waarin Carlyles esthetica onvermijdelijk geconfronteerd wordt met haar eigen filosofische legitimatie in de kritische filosofie van Kant. Met andere woorden: de esthetische ideologie die Carlyles profetische programma mogelijk (en noodzakelijk) maakt is een recuperatie van een kritisch moment in zijn filosofische installatie van de categorie van het esthetische.

4. “THE STATE OF GERMAN LITERATURE”: DE ARBEID VAN DE MYSTIEKE LEZING

I think I have got rid of Materialism ...
– Thomas Carlyle, *Two Notebooks*

Tussen 1822 en 1832 schreef Carlyle een aanzienlijk aantal kritieken van Duits-Romantische auteurs, twee vertalingen, een (onvoltooide en slechts gedeeltelijk gepubliceerde) geschiedenis

10. In zijn vernieuwende studie van Carlyles profetische programma in de context van de moderniteit (Blake, Nietzsche en Marx) merkt LaValley in deze context terecht op dat *Heroes* in de eerste plaats de verschuiving kenmerkt van Carlyles doorgedreven filosofische kritiek naar “a study of the techniques of evasion that culminate in *Cromwell* and *Frederick*” (239) en dat Carlyle “falls into the language of vision” (252). De uitdaging van LaValleys studie kan moeilijk overschat worden: door zijn aandacht voor de esthetische constellatie van Carlyles teksten en de filosofische kritiek van het esthetische die erin voltrokken wordt, suggereert LaValley een geheel nieuwe ontwikkeling van Carlyles werk die breekt met de primauteit van het biografische. LaValley kan in de huidige context dan ook als uitstekende inleiding tot Carlyle gelden.

van de Duitse literatuur en een biografie van Schiller.¹¹ Deze kritische activiteit beperkt zich voornamelijk tot parafrasen, biografische inleidingen en kritieken van andere critici, maar presenteert zich tegelijk als Carlyles intensieve zoektocht naar een legitimatie van de symbolische schriftuur en de apocalyptische dimensie van het poëtische discours. Het uiteindelijke hoogtepunt van deze kritische activiteit is de complexe esthetische kritiek van *Sartor Resartus*, de enige poging van Carlyle om tot een (zij het gefictionaliseerde) filosofische kritiek van de categorie van het esthetische te komen. Als meest programmatische tekst geldt ongetwijfeld het in 1827 gepubliceerde "The State of German Literature", waarin Carlyle zijn interesse in en de noodzakelijkheid van de contemporaine Duitse literatuur legitimeert vanuit de filosofische revolutie die zich daar heeft voltrokken in het kritische project van Kant. Een nauwkeurige lezing van deze verwaarloosde tekst is dus van cruciaal belang om tot een preciezer inzicht te komen van de specifieke modaliteit van de esthetische ideologie zoals die zijn latere profetische programma drijft.

Carlyles introductie van "that strange literature" aan zijn bevooroordeelde publiek vangt aan met een kritiek van twee literatuurgeschiedenissen (enkele jaren eerder gepubliceerd door Franz Horn) en eindigt met Kant. De "state" in de titel verwijst zowel naar de vergevorderde staat waarin de Duitse literatuur zich bevindt, als naar haar receptie door de materialistische Britse kritiek. Opmerkelijk (en enigszins verbazend voor degenen die vertrouwd zijn met de latere, sociaal-kritische Carlyle) is de optimistische toon van het artikel. Een nadere beschouwing van de contemporaine Duitse literatuur, aldus Carlyle, dringt zich op omwille van een imperatief om zich open te stellen voor de ander en deze ander rechtvaardig te beoordelen op zijn verdiensten en inzichten. Een imperatief waaraan we kunnen tegemoetkomen omdat "the commerce in material things has paved roads for commerce in things spiritual" (*Works* 25). Wat nog wel in de weg staat zijn een aantal vooroordelen die het Britse publiek koestert en die dringend aan een kritische herbeschouwing toe zijn. De twee voornaamste vooroordelen die de receptie van de Duitse literatuur in de weg staan, zijn die van 'wansmaak' en 'mystiek'. Het eerste vooroordeel betreft in eerste instantie de inhoudelijke gebreken

11. Carlyles kritische werk werd pas laat erkend als essentiële proloog tot zijn latere werk. De monografie van Roe (uit 1910) kreeg pas vanaf de jaren tachtig enige navolging in Ashton en Vida. Zoals reeds vermeld, is het Welleks verdienste om Carlyles relevantie als criticus in de tussentijd consequent bepleit te hebben.

van de Duitse literatuur: de voorkeur voor tovenaars, ridders, ruïnes en monniken. Het wordt echter snel duidelijk dat Carlyle dit vooroordeel tegenover de Duitse literatuur gebruikt als voorwendsel om het sublieme idealisme van Schiller, Goethe en Fichte bespreekbaar te maken. Het gaat daarbij niet in de eerste plaats om de auteurs zélf, maar om de gebreken van de Engelse literaire kritiek die niet in staat lijkt om de sublimiteit van de Duitse filosofische kritiek te erkennen. De Engelse literaire kritiek tast in het duister: alle licht is haar ontnomen door het heersende utilitaire en materialistische denken. Deze programmatische kritiek van de kritiek impliceert bijgevolg een filosofische kritiek die de basis dient te vormen voor Carlyles transcendentale esthetica. De programmatische intentie van het artikel bestaat erin aan te tonen dat, ondanks de huidige materialistische blindheid die het de Britse lezer onmogelijk maakt deze literatuur te lezen, de Duitse poëzie wel degelijk en *principieel* leesbaar is, m.a.w. de apocalyptische kracht van het poëtische discours dient bevestigd te worden in haar confrontatie met een atheïstisch en fundamenteel sceptisch publiek. De constellatie van Carlyles kritische termen – de termen die een profetische vanzelfsprekendheid zullen aannemen in *Heroes* – staat voor de taak zichzelf filosofisch te legitimeren.

De grote verdienste van de Duitse literatuur en kritiek, aldus Carlyle, is hun radicaal estheticisme:

Art is to be loved, not because of its effects, but because of itself; not because it is useful for spiritual pleasure, or even for moral culture, but because it is Art, and the highest in man, and the soul of all beauty. To inquire after its *utility*, would be like inquiring after the *utility* of God, or, what to the Germans would sound stranger than it does to us, the *utility* of Virtue and Religion. (48)

Ongeacht deze onproblematische bevestiging van de radicale autonomie van het esthetische, dringt de vraag zich uiteraard op naar het nut van de Duitse kritiek – uiteindelijk staat de redding van de Britse natie van materialistische duisternis op het spel. Vertrekkend vanuit Schiller en Fichte¹² komt Carlyle uiteindelijk tot de notie van a “true criticism of poetry”: de enige ware kritiek is een reproductie van de poëtische waarheid, “painting to the intellect what already lay painted to the heart and the imagination” (52). De criticus behoort, samen met de dichter, tot de “per-

12. Carlyle citeert Schillers *Aesthetische Erziehung* en Fichtes *Über das Wesen der Gelehrten*. Het is opvallend dat beide citaten handelen over de relatie meester-student, waarbij de student een toekomstig inzicht in de waarheid en het wezen van de poëzie wordt beloofd.

petual priesthood" (49) die het universum vat als symbool van de Goddelijke Idee. Overeenkomstig zijn programmatische intentie, haast Carlyle zich hieraan toe te voegen dat deze kritiek bovendien 'wetenschappelijk' is, nl. in de mate dat ze verloopt via "principles which [...] have been deduced from the highest and calmest regions of Philosophy [...] embodied in systems and standing coherent, distinct and methodical." (44)

De wetenschappelijkheid van de kritiek is een afgeleide van de symbolische duiding van de werkelijkheid, een wetenschap die zowel in de poëzie als in de filosofie vervat ligt. Hier maakt Carlyle echter een onderscheid tussen beide discours, dat de ultieme 'wetenschappelijkheid' van zijn transcendentale esthetiek investeert in het filosofische, eerder dan in het poëtische discours. Eerder – in zijn inleidende opmerkingen over de leesbaarheid van ganse culturen binnen de Europese spirituele revolutie – had Carlyle reeds een dergelijk discursief onderscheid gesuggereerd:

To seize a character, even that of one man, in its life and secret mechanism, requires a philosopher; to delineate it with truth and impressiveness, is work for a poet. (28)

Het onderscheid tussen 'vatten' en 'schetsen' neemt echter in de context van Carlyles excursie in de Duitse transcendentale esthetiek steeds dreigender vormen aan, en de vraag naar de filosofische legitimiteit van zijn estheticisme dringt zich op. Hoewel poëtische schoonheid "underived" is en "dwells and is born in the inmost Spirit of Man" (47), kan de poëtische openbaring onmogelijk logisch beargumenteerd worden, enkel *gelezen* worden, "not in parts, but in whole poems" (54). Uiteindelijk blijft er aldus geen enkele logische legitimatie over, en kan de kritiek er enkel op aandringen dat de lezer zijn arbeid volhoudt tot hij het inzicht heeft verworven. De criticus (en, zoals blijkt uit zijn kritische essays, Carlyle zelf), kan enkel noemen, d.i. de namen aanreiken van de auteurs die dienen gelezen te worden:

We can, therefore, only name such men as Tieck, Richter, Herder, Schiller, and, above all, Goethe; and ask any reader [...] to study them till he feels that he has understood them. (55)

Anders dan in *Heroes* echter gaat Carlyle in "The State" de vraag naar de leesbaarheid van de poëtische tekst niet uit de weg: de vermeende onleesbaarheid van de Duitse poëzie, haar mystieke karakter, berust op een filosofisch misverstand.

Mysticism is a word in the mouths of all; yet, of the hundred, perhaps not one has ever asked himself what this opprobrious epithet properly signified in his mind; or where the boundary between true science and this Land of Chimeras was to be laid down. (60)

Het woord mystiek wordt te pas en te onpas gebruikt, in die mate dat het de grens tussen 'echte wetenschap' en hersenschimmen doet vervagen. Gegeven dat de Duitse kritiek aanspraak mag (moet) maken op wetenschappelijkheid, zal ze moeten ressorteren onder de eerste categorie. Waar het daarbij om gaat is de cognitieve waarde van het literaire discours, waaraan een principiële begrijpelijkheid (leesbaarheid) dient te beantwoorden.

Carlyles epistemologische schema ter vrijwaring van het poëtische discours is even eenvoudig als ingrijpend. Vertrekkend vanuit de twee basisvoorwaarden voor elk begrip – een zekere intelligentie bij de onderzoeker en "intelligibility in the thing itself" – installeert Carlyle een strikt dualisme tussen zichtbare en onzichtbare objecten; de eerste kunnen gerepresenteerd worden in de menselijke geest, de laatste weerstaan aan elke representatie en vorm (Carlyles voorbeelden zijn "GOD and the SOUL"). Beide soorten objecten zijn onderwerp van wetenschappelijke studie¹³, beide worden symbolisch gerepresenteerd, maar het is de aard van de respectievelijke symbolen die verschilt.

Now, whoever has a material and visible object to treat, be it of Natural Science, Political Philosophy, or any such externally and sensibly existing department, may represent it to his own mind, and convey it to the minds of others, as it were, by a direct diagram [...] and provided this diagram be *complete*, and the *same* both to himself and the reader, he may reason of it, and discuss it, with the clearness [...] of geometry itself. (60)

De communicatie van materiële objecten loopt bijgevolg enkel mis "for want of comprehension of the image out the *whole* of it": elke obscuriteit, "provided the reader be a man of sound judgment and due attentiveness, results from incapacity on the part of the writer". De auteur die op dergelijke wijze het materiële object niet volledig vat of het fout representeert "is not a mystic, but, what is much more, a dunce." (61) Tegelijk sluipt in dit fragment een terminologie binnen die het onderscheid tussen onbegrijpelijkheid

13. Van degene die de wetenschap omtrent de 'onzichtbare' objecten in vraag stelt, neemt Carlyle afscheid: als hij volhoudt in deze negatie, aldus Carlyle, "we have nothing for it, but to wish him good speed on his own separate path of inquiry; and he and we will agree to differ on this subject of mysticism, as on so many more important ones." (60)

en mystiek een discursieve invulling verleent: onbegrijpelijkheid is het falen van de natuurwetenschapper en de politieke filosoof, die compliceert wat "with ordinary faculty" en met een wiskundige zuiverheid (hoewel *as it were*) begrijpelijk gemaakt kan worden.

Another matter it is, however, when the object to be treated of belongs to the invisible and immaterial class; cannot be pictured out even by the writer himself, much less, in ordinary symbols, set before the reader. In this case, the difficulties of comprehension are increased a hundred-fold. Here it will require long, patient and skilful effort, both from the writer and the reader, before the two can so much as speak together; before the former can make known to the latter, not *how* the matter stands, but even *what* the matter *is*, which they have to investigate in concert [...] [T]he reader must faithfully and toilsomely cooperate with him, if any fruit is to come from their mutual endeavour. Should the latter take up his ground too early, and affirm to himself that now he has seized what he still has not seized, that this and nothing else is the thing aimed at by his teacher, the consequences are plain enough: disunion, darkness and contradiction between the two; the writer has written for another man, and this reader, after long provocation, quarrels with him finally, and quits him as a *mystic*. (61)

Anders dan bij de onbegrijpelijkheid is mystiek geen afgeleide van onduidelijkheid of conceptuele verwarring. Integendeel: het 'communicatieschema' van de materiële wetenschappen houdt hier geen stand: lezer en auteur zijn samen betrokken in een proces dat gericht is op het 'vatten' (Carlyle spreekt niet meer van 'understanding', maar van 'comprehension') van datgene dat ontsnapt aan elke representatie (materieel, tekstueel of geestelijk). Bij 'mystiek' gaat het om een uiteindelijke divergentie tussen lezer en auteur die het resultaat is van het stopzetten van het proces door de lezer die naar een begripen verlangt en vervolgens zijn begrip afgewezen ziet door de auteur, die zich niet tot dit (of enig ander) begripen laat reduceren. Mystiek komt voort uit een dubbel verzet. Het object verzet zich tegen elke representatie en maakt zo elke communicatie onmogelijk. De tekst verzet zich tegen elk definitief begrip, precies omdat de mate waarin hij betekenis heeft (zijn 'ordinary symbols') incompatibel is met datgene wat hij wil communiceren. De leesact die deze conditie van de mystieke tekst erkent, is onderhevig aan een imperatief tot verzet, nl. het verzet tegen de reductie van zichzelf tot een definitief begripen. Lezen is een gehoorzaam zijn aan een leraar (de auteur) die aan dezelfde imperatief van de 'oneindige articulatie' onderhevig is. Het gaat

hier immers niet meer om het beschrijven van de eigenschappen of hoedanigheid van een object (the *how* of the matter), maar om het *zijn* van het object zelf.

Eerder dan een *kritiek* van de mystieke of onleesbare tekst, biedt Carlyle echter een *apologie* van de mystieke dichter die geen beroep kan doen op “ordinary faculty” en “ordinary symbols”, maar integendeel niet tot zijn lezer *kan* spreken: “He cannot speak to us. [...] His words are an inexplicable rhapsody, a speech in an unknown tongue.” (62) Carlyles argumentatie neemt een beslissende wending: van een correctie van het begrip ‘mystiek’ ter verdediging van de Duitse poëzie en kritiek, gaat zijn argument over in een uitgesproken apologie van de poëtische tekst, die – “we shall not hesitate to admit” – onderhevig is aan de mystieke conditie. Deze apologie wordt strategisch voorbereid door de morele verantwoordelijkheid van elk niet-begrijpen respectievelijk te situeren aan de kant van de auteur (in het geval van materiële objecten) en aan die van de lezer (in het geval van de poëtische tekst). Met andere woorden: de apologie voor de onbegrijpelijkheid van de mystieke tekst resulteert in een imperatief van de volgehouden lezing. Maar wat maakt de mystieke tekst dan principieel leesbaar? In de laatste fase van Carlyles argumentatie blijkt zijn agenda uitgebreider dan hij initieel had aangekondigd.

Zonder enige voorbereiding stelt Carlyle dat, ondanks de mystieke neiging van de Duitse dichters en critici, “there is not one that so ill meets the conditions of a mystic as [...] Immanuel Kant.” (63)¹⁴ De agenda achter deze plotse introductie wordt echter snel duidelijk: precies omdat de mystieke tekst onderhevig is aan de imperatief van de volgehouden lezing en zo zijn principiële begrijpelijkheid (zijn leesbaarheid) geconditioneerd wordt door de morele integriteit van de lezer (en aan het morele inzicht van de Britse lezer mag volgens Carlyle ernstig getwijfeld worden), dringt een filosofische legitimering van het symbool zich op. De poëtische tekst (de symbolische ‘schets’ van de Goddelijke Idee) kan zichzelf niet zonder meer rechtvaardigen als esthetisch object,

14. Carlyles interpretatie van Kant is het meest onderschatte aspect van zijn werk, waarschijnlijk precies omdat de biografische bewijzen van Carlyles gebrek aan inzicht zo veelvuldig zijn. Zie Welleks *Kant* en Harrold voor gedetailleerde lezingen van Carlyles Kant-interpretatie. Voor een zeldzame recente kritiek van beide werken, zie Sørensen. Hoewel Sørensen overtuigend aantoonde dat Carlyles primaire bron Hamilton is (en niet Coleridge), heeft zijn concept van de “instinctive Kantian” onvoldoende kracht om weerwerk te bieden aan Welleks en Harrolds klassieke studies. Voor onze herbeschouwing zijn beide werken dus nog steeds zeer relevant: het is precies in de recontextualisering van Carlyles lezing van Kant binnen zijn literair-kritische praxis dat deze herbeschouwing een aanvulling is.

omdat zijn symbolen niet de alledaagse zijn en daarom in eerste instantie niet zonder meer begrijpelijk zijn. Carlyle pleit dan ook met enig pathos voor de conceptuele zuiverheid van de Kantiaanse tekst: Kant is een helder filosoof

who in his writings [...] is perhaps characterised by no quality so much as precisely by the distinctness of his conceptions, and the sequence and iron strictness with which he reasons; [...] so piercing, yet so sure; so concise, yet so simple; with such clearness and composure does he mould the complicacy of his subject; and so firm, sharp and definite are the results he evolves from it. (63)

Kant biedt – “with scientific rigour” – de ultieme epistemologische fundering van Carlyles discursieve onderscheid tussen de materieel-wetenschappelijke en mystieke tekst, die tevens de principiële leesbaarheid van de laatste garandeert. Carlyles interpretatie van de Kantiaanse kritiek verloopt volgens een idealistisch dualisme waarbij het esthetische principe en de fenomenologische representatie van de Goddelijke Idee uitmonden in een schematische kritiek van het materialistische denken.

Het ultieme doel van de Kantiaanse filosofie is, aldus Carlyle, “to interpret appearances, – from the given symbol to ascertain the thing”, en van daaruit “to find some indubitable principle.” (67) In de daaropvolgende alinea herleidt Carlyle het Kantiaanse architectonische construct van rede, verstand en het esthetische oordeel tot het volgende dualistische schema: de basis van Kants filosofie is het onderscheid tussen “Understanding and Reason (*Verstand and Vernunft*)”, dat als volgt geduid wordt:¹⁵

both Understanding and Reason are organs, or rather, we should say, modes of operation, by which the mind discovers truth; but [...] their manner of proceeding is essentially different [...]. Reason [...] is of a higher nature than Understanding; it works by more subtle methods, on higher objects, and requires a far finer culture for its development, indeed in many men it is never developed at all: but its results are no less certain, nay rather, they are much more so; for Reason discerns Truth itself, the absolutely and primitively *True*; while Understanding discerns only *relations*, and cannot decide without *if*. (70)

15. Opmerkelijk in de volgende passage is de verschuiving van “Kant” naar “the Kantists”. Deze verschuiving doet zich systematisch voor in “The State” als de onzekere identificatie van de Kantiaanse kritiek en de post-Kantiaanse receptie ervan (voornamelijk door Schiller en Fichte). Naast Carlyles falen om tot een begrip van de Kantiaanse tekst te komen, impliceert deze instabiliteit van Kants naam in Carlyles tekst zijn neiging tot een Fichteans idealisme. Tegelijk echter tracht Carlyle tot de bevestiging te komen van Kants statuut als grondlegger van het Duitse idealisme.

In overeenstemming met Carlyles intentie tot een kritiek van de leesbaarheid van de mystieke tekst te komen in de historische context van de materialistische degeneratie, neemt deze strikte oppositie tussen verstand en rede zowel een discursieve als een historische dimensie aan: "The proper province of Understanding is all [...] *real*, practical and material knowledge", terwijl de rede zich ophoudt in "that higher region whither logic and argument cannot reach", m.a.w. het domein "where Poetry, and Virtue and Divinity abide." (70) Het historische heden waarin beide faculteiten zich bevinden wordt door Carlyle geëxpliciteerd in de vorm van een waarschuwing die een haast profetisch pathos aanneemt:

Let it [i.e. Understanding] not step beyond this province, however; not usurp the province of Reason, which it is appointed to obey, and cannot rule over without ruin to the whole spiritual man. Should understanding attempt to prove the existence of God, it ends [...] in Atheism, or a faint possible Theism, [...] it ends in *Utility* [...]. (70)

Het profetische pathos waarmee Carlyle Kant instrumentaliseert, neemt in "The State" echter een radicaal andere wending dan in de ontwijkende retoriek van *Heroes*: de moreel ondergeschikte positie van het verstand neemt – naast haar tijdelijke ongehoorzaamheid – tevens de vorm aan van de tijdelijke onleesbaarheid van de mystieke tekst. "Consult Understanding about the Beauty of Poetry, and it asks, Where is this Beauty? Or discovers it at length in rhythms and fitnesses, and male and female rhymes." (70) De hegemonie van het materialisme eindigt in een formalistische reductie van de literaire tekst en blijft zo noodzakelijkerwijs onontvankelijk voor de poëtische openbaring. De mystieke tekst wordt herleid tot een materialistisch construct en wordt ontdaan van elke fenomenologische, esthetische status. In plaats van een retorische ontwijking, dynamiseert Carlyle zijn schematisering van de Kantiaanse kritiek om tot een filosofische legitimering te komen van de poëtische tekst als esthetisch fenomeen waarbij de rede geïnstrumentaliseerd wordt als *leesfaculteit*. Het is in deze dynamisering dat de Kantiaanse tekst zich echter onttrekt aan Carlyles kritiek van de mystieke leesact en zich bijgevolg radicaal verzet tegen de leesact, hetgeen wederom resulteert in een imperatief van de volgehouden lezing. Alleen staat er nu veel meer op het spel.

Wat is het statuut van de Kantiaanse tekst binnen het discursieve onderscheid tussen materieel-wetenschappelijke teksten en de poëtisch-mystieke tekst? Carlyles differentiële oppositie, en haar legitimering in de Kantiaanse tekst, houdt geen stand. Het ultieme

probleem waarmee de Kritische Filosofie zich bezighoudt, aldus Carlyle, is "[t]o open the inward eye to the sight of this primitively true; or rather, we might call it, to clear off the Obscurations of Sense." (69) Deze herhaling van de belofte van de Kantiaanse tekst als de wetenschappelijke, uitdrukkelijk niet-mystieke en principieel leesbare, articulatie van de Waarheid neemt echter een uiterst mystieke conditie aan, die de esthetische fenomenaliteit van de poëtische tekst (die eerder werd geïntegreerd in Carlyles schematische herleiding van Kant tot het dualisme verstand/rede) verplaatst naar de bron van de Kantiaanse kritiek. Deze verplaatsing markeert de ultieme legitimiteit van de Kantiaanse filosofie:

Instead of attempting [...] to prove the existence of God, Virtue, an immaterial Soul, by inferences drawn, as the conclusion of all Philosophy, from the world of Sense, they find these things *written* as the beginning of all Philosophy, in *obscured but ineffaceable characters*, within our inmost being. (69, eigen cursivering)

Het *probleem* van de Kantiaanse filosofie verdubbelt zich: het is niet enkel het probleem dat de Kantiaanse tekst zich vooropstelt op te lossen, maar tevens het probleem dat in de weg staat van de uiteindelijke dynamisering ervan. De wetenschappelijke, niet-mystieke tekst die aan de basis ligt van de principiële leesbaarheid van de poëtische tekst eindigt in een aporie die het einde van Carlyles kritiek van de kritiek markeert: de ultieme legitimiteit van de Kantiaanse filosofie wordt hertaald in termen van de mystieke leesact die ze dient te funderen. De onuitwisbaarheid van de tekens (*characters*) herbevestigt zich als de onuitwisbare materialiteit van de poëtische en filosofische tekst. Bijgevolg is het uiteindelijk wederom aan de lezer te gehoorzamen aan de imperatief van de volgehouden lezing, teneinde deze materialiteit te vatten als fenomeen:

The truth is, German philosophy differs not more widely from ours in the substance of its doctrines than in its manner of communicating them. [...] No right treatise on anything, it is believed [...] can be profitably read, unless the reader himself cooperates: the blessing of half-sleep in such cases is denied him; he must be alert, and strain every faculty, or it profits nothing. (64)¹⁶

16. Een andere instantie van Carlyles falen om Kant te installeren als perfect leesbare legitimatie van de mystieke tekst is zijn opmerking, enkele regels verder, dat een populariserende lezing van Kant zou neerkomen op "a degradation and an impossibility" (64), terwijl hij zich na zijn uiteenzetting van de Kantiaanse kritiek verontschuldigt aan "the Kantists" "for the loose and popular manner in which we must here speak of these things." (70) – een apologie van zijn

De uiteindelijke legitimiteit van de mystieke tekst en zijn leesbaarheid is – voorbij de poëzie en de filosofie – uitgesproken religieus: “Literature is, in a positive sense, religious.” (72) In deze onvoorbereide, plotse introductie van de religie explodeert Carlyles transcendentale esthetiek en eindigt zijn kritiek van de mystieke leesact in een eenvoudige *leap of faith* voorbij elk materialisme.

Het is bijgevolg niet overdreven te stellen dat er in Carlyles “The State” uiteindelijk *niets* gebeurt: de hypostasering van het esthetische principe in *Heroes* herhaalt zich in “The State” als een religieuze bevestiging ervan. Tegelijk echter dient opgemerkt te worden dat de esthetische ideologie in “The State” zich presenteert in de vorm van een radicale problematisering van de mystieke leesact en de fenomenologische status van het symbool. Het is precies in het falen van deze poging tot een filosofische kritiek van de literaire tekst te komen dat de esthetische ideologie zich explicieter *opdringt* aan Carlyles idealisme. Met andere woorden: de retorische ontwijking van de problematiek van het esthetische principe in het profetische pathos van *Heroes* doet zich voor als de theoretisch-filosofische poging tot installatie van dit principe in “The State”. Het falen van “The State” ligt aan de basis van de retoriek van *Heroes* en articuleert tegelijk de instabiliteit van het retorische, figuratieve taalgebruik aan de hand van een ontmaskering van het esthetische principe als primair *religieus*. Carlyles religie start waar de materialiteit van de mystieke tekst zich opdringt als onherleidbare conditie van de poëtische apocalyps. Het is in *Sartor Resartus* dat Carlyle een radicale, indirecte kritiek van de esthetische ideologie articuleert en de materialiteit van het symbool zich opdringt. *Sartor* is bijgevolg de locus waar Carlyles kritiek van de esthetische ideologie haar fundamentele en onomkeerbare eindpunt bereikt.

CODA: CARLYLES GEPASSIONEERD ZELFBEDROG

Nietzsches omschrijving van Carlyles conditie als “[e]ine beständige leidenschaftliche *Unredlichkeit* gegen sich” en zijn conclusie dat Carlyle “ein Rhetor aus *Noth*” (119) is, suggereert in de huidige context de mogelijkheid van een herbeschouwing van het Carlyleaanse profetische programma vanuit Paul de Mans kritiek

programmatische schrijftuur die tegelijk geldt als een indicatie van Carlyles heroïsche onderneming.

van de esthetische ideologie. Mijn opzet in deze bijdrage geldt als proloog tot een dergelijke herbeschouwing, die een alternatieve constellatie van Carlyles teksten beoogt. De (biografische) chronologie van Carlyles publicaties wordt daarbij ondergeschikt aan de participatie aan en de kritiek van de esthetische ideologie die aan zijn schriftuur een complexe retorische dynamiek verleent. *Heroes* geldt in een dergelijke constellatie als de retorische recuperatie van een radicale performatieve kritiek van het esthetische principe in *Sartor*, terwijl Carlyles vroege kritische werk (waarvoor "The State of German Literature" exemplarisch is) zich geconfronteerd weet met een filosofische kritiek van de leesbaarheid van de mystieke, symbolische tekst.

Met deze herbeschouwing van Carlyles complexe dynamisering van het esthetische heb ik in de eerste plaats de vraag willen openen naar de literair-theoretische en -historische relevantie van zijn werk en de mate waarin het zich verzet tegen de marginalisering ervan vanuit ideologische en/of esthetische (voor)oordelen. Carlyles schriftuur gaat in belangrijke mate aan dergelijke oordelen vooraf en de vraag dringt zich dan ook op naar de recuperatie van Carlyles problematisering van de leesact en zijn radicale kritiek van het poëtische discours in en door de receptie van zijn werk – zowel door de hedendaagse literaire theorie als door de Victoriase critici (waarbij Ruskin en Arnold als protagonisten kunnen gelden). Anders dan de biografische duiding van Carlyles profetische falen, gaat het hierbij in de eerste plaats om een conditie waaraan zijn programma en dat van zijn lezer participeert en die een eerste stap in de richting zou kunnen zijn van de verklaring van Carlyles hardnekkige verzet vanuit de marges van de literaire theorie. Een verzet dat niet geheel onaangekondigd komt en waarbij Carlyles biografie een ironische relevantie krijgt. In 1826 schrijft Carlyle naar Jane Welsh, zijn toekomstige vrouw:

You will never in the world guess what sort of passtime I have had recourse to in this windbound portion of my voyage. Nothing less than the reading of Kant's Transcendental Philosophy! So it is: I am at the hundred and fiftieth page of the *Kritik der reinen Vernunft*; not only reading but partially understanding, and full of projects for instructing my benighted countrymen on the true merits of this sublime system at some more propitious season. (*Collected Letters* IV 137)

BIBLIOGRAFIE

ASHTON, Rosemary. *The German Idea: Four English Writers and the Reception of German Thought, 1800-1860*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

- AXON, William E.A. "On Professorships of Bibliography." *Selected Readings in the History of Librarianship*, John L. Thornton (red.), London: The Library Association, 1966, 186-190.
- CARLYLE, Thomas. *Letters of Thomas Carlyle. 1826-1836*. Charles E. Norton (red.), London/New York: MacMillan, 1888.
- *Works*. London: Chapman and Hall, 1893-1895.
- *Two Note Books of Thomas Carlyle*. Charles E. Norton, New York: The Grolier Club, 1898.
- *Sartor Resartus/On Heroes and Hero Worship*. W.H. Hudson (red.), London: Dent, 1954.
- *English and Other Critical Essays*. London: Dent, 1967.
- *The Collected Letters of Thomas and Jane Welsh Carlyle*. Charles R. Sanders et al. (red.), Durham: Duke University Press, 1970ff.
- COHEN, Tom, et al. (red.) *Material Events. Paul de Man and the Afterlife of Theory*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 2001.
- DELEUZE, Gilles. *Kant's Critical Philosophy*. Hugh Tomlinson en Barbara Habberjam (vert.), London: The Athlone Press, 1995.
- DE MAN, Paul. *The Resistance to Theory*. Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 1986.
- *Aesthetic Ideology*. Andrzej Warminski (red.), Minneapolis/London: University of Minnesota Press, 1996.
- DERRIDA, Jacques. *Truth in Painting*. Geoff Bennington en Ian McLeod (vert.), Chicago: University of Chicago Press, 1987.
- FINDLAY, K.J. "Paul de Man, Thomas Carlyle and 'The Rhetoric of Temporality'." *Dalhousie Review* 65 (1985), 159-181.
- GASCHÉ, Rodolphe. "In-Difference to Philosophy: de Man on Kant, Hegel, and Nietzsche." *Reading de Man Reading*, Lindsay Waters en Wlad Godzich (reds.), Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989, 259-294.
- HARROLD, Charles Frederick. *Carlyle and German Thought: 1819-1834*. London: Archon Books, 1963.
- HARTMAN, Geoffrey. *Criticism in the Wilderness: The Study of Literature Today*. New Haven: Yale University Press, 1980.
- ISER, Wolfgang. "The Emergence of a Cross-Cultural Discourse: Thomas Carlyle's *Sartor Resartus*." *The Translatability of Cultures: Figurations of the Space Between*. Stanford Budick en Wolfgang Iser (reds.), Stanford: Stanford University Press, 1996, 245-264.
- LAVALLEY, Albert J. *Carlyle and the Idea of the Modern. Studies in Carlyle's Prophetic Literature and Its Relation to Blake, Nietzsche, Marx, and Others*. New Haven/London: Yale University Press, 1968.
- LEVINE, George. "*Sartor Resartus* and the Balance of Fiction." *Victorian Studies* 8 (1964), 131-160.
- LE QUESNE, A.L. "Carlyle." *Victorian Thinkers*, Oxford/New York: Oxford University Press, 1993.
- LOESBERG, Jonathan. *Aestheticism and Deconstruction. Pater, Derrida, and de Man*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

- MILLER, J. Hillis. " 'Hieroglyphical Truth' in *Sartor Resartus*. Carlyle and the Language of Parable." *Victorian Subjects*, New York: Harvester Wheatsheaf, 1990.
- NANCY, Jean-Luc. *Le Discours de la Syncope: I. Logodaedalus*. Paris, Flammarion, 1976.
- NIETZSCHE, Friedrich. *Götzen-Dämmerung*. Kritische Studienausgabe, Giorgi Colli en Mazzino Montinari (reds.), Berlin/New York: DTV/de Gruyter, 1988.
- ROE, Frederick W. *Carlyle as a Critic of Literature*. New York: Columbia University Press, 1910.
- SÖRENSEN, David. "An Instinctive Kantian: Carlyle, Kant and 'The Vital Interests of Men'." *Carlyle Studies Annual* 18 (1998), 53-63.
- TENNYSON, G.B. *Sartor Called Resartus. The Genesis, Structure and Style of Thomas Carlyle's First Major Work*. Princeton/New Jersey, Princeton University Press, 1965.
- "Thomas Carlyle." *Victorian Prose: A Guide to Research*. David J. DeLaura (red.), New York: Modern Language Association, 1973, 33-104.
- TIMKO, Michael. *Carlyle and Tennyson*. Iowa City: University of Iowa Press, 1987.
- VIDA, Elizabeth M. *Romantic Affinities: German Authors and Carlyle*. Toronto: University of Toronto Press, 1993.
- WELLEK, René. *Immanuel Kant in England. 1793-1838*. Princeton: Princeton University Press, 1931.
- *Confrontations*. Princeton: Princeton University Press, 1965.
- *A History of Modern Criticism: 1750-1950. The Age of Transition*. New Haven/Londen: Yale University Press, 1965.